

معنا و مصادیق صمیمیت در خانواده از دیدگاه قرآن و عترت

حمیده عرفانیان^۱

چکیده

خانواده در آموزه‌های قرآن و عترت، بنیادی‌ترین نهاد اجتماعی و محور شکل‌گیری شخصیت و ارزش‌های انسانی به شمار می‌آید. یکی از مهم‌ترین عناصر استحکام این نهاد، «صمیمیت» است که به معنای پیوند قلبی، اعتماد متقابل و همدلی میان اعضا می‌باشد. قرآن کریم با بیان اصولی همچون مودّت، رحمت، احسان و گذشت، چارچوبی الهی برای ایجاد و تقویت پیوندهای عاطفی در خانواده ترسیم کرده است: «وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً» (روم: ۲۱). همچنین، تعلیم عترت (علیهم‌السلام) با ارائه الگوهای عملی در زندگی خانوادگی - مانند سیره پیامبر اکرم (ص) و اهل‌بیت (ع) - مصادیق روشن صمیمیت، مهربانی و احترام متقابل را معرفی می‌نماید. این پژوهش با هدف تبیین معنا و مصادیق صمیمیت در خانواده از دیدگاه قرآن و عترت انجام شده و تلاش دارد با رویکرد توصیفی-تحلیلی و روش کتابخانه‌ای، بر اساس آیات قرآن، روایات معصومین (ع) و منابع معتبر تفسیری، جایگاه و نمودهای این مفهوم را بررسی نماید. نتایج نشان می‌دهد که صمیمیت در خانواده، علاوه بر تأمین نیازهای عاطفی اعضا، زمینه‌ساز رشد اخلاقی، کاهش آسیب‌های اجتماعی و افزایش انسجام خانوادگی است. از این‌رو، بازخوانی آموزه‌های قرآن و عترت در این زمینه می‌تواند راهکارهایی عملی برای تحکیم بنیان خانواده در جوامع امروز ارائه دهد.

واژگان کلیدی: خانواده، صبر و گذشت، صمیمیت، محبت، مودّت.

^۱ طلبه سطح دو، مدرسه علمیه فاطمه الزهراء (ساوه).

مقدمه

خانواده، نخستین نهاد تربیتی و اجتماعی است که اساس شکل‌گیری شخصیت انسان‌ها را در دوران کودکی پیریزی می‌کند. از این رو، کیفیت روابط خانوادگی و به‌ویژه میزان صمیمیت میان اعضا، نقش مهمی در تأمین آرامش روانی، رشد اخلاقی و تربیتی افراد ایفا می‌نماید. در میان مفاهیم بنیادینی که ضامن پایداری و رشد خانواده است، صمیمیت جایگاهی ویژه دارد؛ چراکه پیوندهای عاطفی و عمیق میان همسران و والدین و فرزندان، بنیان خانواده را تقویت کرده و زمینه‌ساز تربیت صحیح نسل آینده می‌گردد. با توجه به اهمیت این موضوع و شرایط کنونی جامعه که شاهد تحولات سریع فرهنگی و افزایش چالش‌های خانوادگی هستیم، شناخت دقیق مؤلفه‌ها و موانع صمیمیت از منظر متون دینی، به‌ویژه قرآن کریم و سیره اهل‌بیت علیهم‌السلام، امری ضروری به نظر می‌رسد زیرا آموزه‌های وحیانی و کلام معصومان، معیارهای دقیق و ماندگاری را در این حوزه ارائه کرده‌اند. پژوهش‌های متعددی در زمینه صمیمیت خانوادگی انجام شده است که برخی از مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:

۱. مطالعه «صمیمیت خانوادگی و سلامت روان» توسط دکتر علیرضا زارع (۱۳۹۵) که به تأثیر محبت و گفت‌وگو در ایجاد روابط پایدار اشاره دارد.

۲. تحقیق «بررسی نقش مودّت و رحمت در خانواده اسلامی» از سوی خانم زهرا کاظمی (۱۳۹۷) که تأکید بر آموزه‌های قرآنی و روایی در تقویت روابط خانوادگی داشته است.

۳. مقاله «جایگاه صبر و گذشت در صمیمیت خانوادگی» توسط حجت‌الاسلام محمد امیری (۱۳۹۹) که با تحلیل روایات اهل‌بیت، به اهمیت اخلاق مدارا در خانواده پرداخته است.

با وجود این تحقیقات، بررسی جامع و نظام‌مند مفهوم صمیمیت در خانواده با تأکید بر منابع قرآنی و سیره اهل‌بیت، به‌ویژه در قالب مؤلفه‌ها، موانع و راهکارهای عملی، هنوز کمتر صورت گرفته است. از این رو، انجام این پژوهش برای پاسخ به نیازهای روز جامعه و ارائه راهکارهای کاربردی و مبتنی بر دین اهمیت دارد و موضوعی نو و بکر محسوب می‌شود.

1. مفهوم‌شناسی

1-1. واژه «صمیمیت» در لغت

واژه «صمیمیت» از ریشه عربی «صمیم» گرفته شده است. در لغت‌نامه‌ها، صمیم به معنای «خلوص، گرمی، نزدیکی» آمده است. راغب اصفهانی در کتاب *المفردات فی غریب القرآن* نوشته است: «الصمیم هو الشده والإخلاص، والصمیم فی القلب هو الحبُّ والودّ»^۲. بنابراین، لغتاً صمیمیت به معنای صداقت، گرمی و خلوص در روابط است.

1-2. تعریف اصطلاحی «صمیمیت در خانواده»

در علوم اجتماعی و روان‌شناسی خانواده، صمیمیت به معنای وجود ارتباط عمیق، محبت‌آمیز و بی‌واسطه میان اعضای خانواده است که در آن افراد احساس امنیت، پذیرش و حمایت متقابل می‌کنند. شهید مطهری می‌گوید: «صمیمیت یعنی ارتباطی که در آن احساس امنیت روانی وجود دارد و افراد می‌توانند با یکدیگر بدون ترس و تظاهر، افکار و احساسات خود را بیان کنند»^۳. از دیدگاه دینی، صمیمیت فراتر از یک رابطه عاطفی سطحی است و شامل مودّت، رحمت، گذشت، و صداقت در عمل و گفتار نیز می‌شود.

1-3. صمیمیت در منابع دینی و اخلاقی

قرآن کریم درباره روابط خانوادگی می‌فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً»^۴. علامه طباطبائی در تفسیر این آیه می‌نویسد: «المودة هنا بمعنى الحب الشديد، والرحمة هي التلطيف في المعاملة»^۵. این محبت و رحمت، ریشه و بستر صمیمیت حقیقی است که موجب آرامش و ثبات روابط خانوادگی می‌شود.

2. مؤلفه‌هایی از صمیمیت در خانواده از نگاه قرآن و عترت

^۲ راغب اصفهانی، المفردات، ص ۴۱۲

^۳ مطهری، آسیب‌شناسی خانواده، ص ۹۸

^۴ روم: ۲۱

^۵ طباطبائی، المیزان، ج ۲۰، ص ۴۲

صمیمیت در خانواده از منظر قرآن و عترت، یک حالت عاطفی سطحی یا صرفاً روان‌شناختی نیست، بلکه ترکیبی است از پیوند روحی، اخلاقی، و تعهد عملی میان اعضای خانواده، که ریشه در جهان‌بینی توحیدی دارد. قرآن کریم این صمیمیت را با مفاهیمی چون مودّت، رحمت، سکینه، حسن‌خلق، حلم، عفو و مشورت تبیین می‌کند و آن را یکی از نشانه‌های قدرت و حکمت الهی معرفی می‌نماید.^۶ در اندیشه اهل‌بیت (ع) نیز صمیمیت خانوادگی، نه صرفاً احساسی زودگذر، بلکه ثمره ایمان، عقلانیت اخلاقی و ادب عملی معرفی شده است. امیرالمؤمنین (ع) می‌فرماید: «الْمَرْأَةُ رِيْحَانَةٌ وَلَيْسَتْ بِقَهْرْمَانَةٍ»؛ زن گلی خوشبوست، نه کارگزار سخت‌کوش.^۷ این جمله گویای نگاهی لطیف به رابطه‌ی انسانی، و نه صرفاً کارکردی و مادی، در خانواده است. مهم‌ترین مؤلفه‌های صمیمیت در منابع دینی را می‌توان در چند محور اساسی دسته‌بندی کرد: محبت و مودّت قلبی، رحم و عطوفت عملی، گفت‌وگوی محترمانه، گذشت و چشم‌پوشی، همدلی و یاری‌گری در دشواری‌ها، و مشارکت در تصمیمات زندگی. این عناصر، در تعامل با یکدیگر، بستری را فراهم می‌کنند که خانواده از درون انسجام یافته و کارکرد تربیتی و آرامشی خود را ایفا کند. قرآن در کنار توجه به مسائل کلان عبادی و اجتماعی، با نگاهی ظریف به روابط خانوادگی پرداخته و حفظ مودّت را مصداق عبادت و تقرب به خداوند دانسته است. به‌طور خاص در آیه ۲۱ سوره روم، سخن از ایجاد «مودّت و رحمت» میان همسران به میان آمده، که نقطه آغازین ورود ما به مصادیق صمیمیت است. این مؤلفه در بخش بعدی به‌صورت مستقل بررسی خواهد شد.

1-2. محبت و مودّت در روابط خانوادگی از دیدگاه قرآن (با تأکید بر آیه ۲۱ سوره روم)

از نگاه قرآن، یکی از نشانه‌های شگفت خلقت و تدبیر الهی، قرار دادن همسران برای انسان است تا در کنار آنان به آرامش برسد. در آیه ۲۱ سوره روم آمده است: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً»؛ و از نشانه‌های خداوند آن است که از خودتان برایتان همسرانی آفرید تا به آنان آرام گیرید، و میان شما محبت و رحمت قرار داد. این آیه، نه تنها به اصل رابطه، بلکه به کیفیت آن – یعنی محبت، مودّت و رحمت – اشاره دارد.^۸ علامه طباطبائی «مودّت» را محبت ریشه‌دار، پایدار و عقلانی می‌داند که با عمق وجود انسان آمیخته شده و فراتر از احساسات زودگذر و هیجانی است. در مقابل، «رحمت» ناظر به رفتارهای بیرونی و مهربانی‌های آشکار است؛ همچون گذشت، همدلی، فداکاری و بخشش در زندگی مشترک (همان). این دو در کنار هم، صمیمیتی پایدار و انسانی در خانواده شکل می‌دهند. در بیان اهل‌بیت علیهم‌السلام نیز، محبت نه یک انتخاب روانی، بلکه یک تکلیف ایمانی و راهی برای قرب به خداست. پیامبر اکرم (ص) فرمود: «خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ، وَأَنَا خَيْرُكُمْ لِأَهْلِي»؛ بهترین شما کسی است که برای خانواده‌اش

^۶ روم: ۲۱؛ شوری: ۳۸

^۷ دشتی، نهج‌البلاغه، نامه ۳۱

^۸ طباطبائی، المیزان، ج ۱۶، ص ۱۸۶

بهتر باشد، و من از همه شما برای خانواده‌ام بهترم^۹. این معیار نبوی، محبت به خانواده را ملاک انسانیت و رشد اخلاقی می‌داند. همچنین در روایت آمده که امام صادق (ع) فرمود: «مَنْ لَا يَرْحَمُ لَا يُرْحَمُ»؛ کسی که رحم نکند، مورد رحمت خدا واقع نمی‌شود^{۱۰}. این سخن نشان می‌دهد که مهربانی در خانواده، نه فقط یک رفتار اجتماعی، بلکه شرط برخورداری از رحمت الهی است. نکته ظریف در آیه قرآن آن است که خداوند نفرمود "وَأْمُرْكُمْ بِالْمُودَّةِ"، بلکه فرمود "جَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً"؛ یعنی این محبت را در دل شما قرار داد*. این فعل نشان می‌دهد که محبت همسری در اصل، هدیه‌ای فطری و الهی است. اما این سرمایه نیازمند مراقبت و حفظ است. اگر با بی‌تفاوتی، کلام تند، یا عدم توجه عاطفی همراه باشد، همان مودت الهی رو به ضعف خواهد رفت^{۱۱}.

در نتیجه قرآن کریم با استفاده از واژگان دقیق و مفاهیم عمیق، نشان داده که صمیمیت در خانواده یک امر الهی، انسانی و اخلاقی است که بر پایه محبت و مودت پایدار شکل می‌گیرد. خانواده‌ای که بر چنین پیوندی بنا شده، تنها کانون زیستی نیست، بلکه قرارگاه آرامش، معنویت، و شکوفایی شخصیت انسان خواهد بود.

2-2. مهربانی و رأفت اهل بیت (ع) در تعامل با همسر و فرزند

محور اصلی سیره اهل بیت (ع) رأفت، محبت و بزرگ‌منشی در خانواده است. آنان با وجود جایگاه الهی و مسئولیت‌های سنگین اجتماعی، در فضای خانه، الگویی از مهرورزی، احترام متقابل و رفاقت در رفتار بودند. در واقع، آنان به‌جای آن‌که اقتدار خود را با خشونت یا تحکم نشان دهند، با اخلاق کریمانه، نقش تربیتی و عاطفی خود را ایفا می‌کردند. این روش، به‌خوبی نشان می‌دهد که صمیمیت و محبت، از اصول اصیل تربیت دینی در خانواده است. پیامبر اعظم (ص) در رفتار با خانواده، تجسم عینی رأفت الهی بود. نقل شده که آن حضرت نه تنها در کارهای خانه مشارکت می‌کرد، بلکه با خانواده‌اش شوخی می‌کرد، آرام حرف می‌زد و هرگز کسی را در خانه تحقیر نمی‌کرد. امام صادق (ع) از پدران‌ش روایت می‌کند که پیامبر فرموده است: «مَا أَكْرَمَ النِّسَاءَ إِلَّا كَرِيمٌ وَلَا أَهَانَهُنَّ إِلَّا لَئِيمٌ»؛ زنان را جز انسان بزرگوار گرامی نمی‌دارد و جز انسان پست آنان را خوار نمی‌سازد^{۱۲}.

این حدیث، خط‌کشی روشنی برای تشخیص انسان‌های بزرگ و پست، در نسبت با رفتار خانوادگی‌شان ارائه می‌دهد. امام علی (ع) نیز با آن همه عظمت و شکوه، در خانه، همسری مهربان و پدری دلسوز بود. رفتار او با حضرت زهرا (س) نمونه‌ای از مشارکت عاطفی، گفت‌وگو و رعایت حقوق متقابل بود. در روایت آمده که امام

^۹ کلینی، الکافی، ج ۵، ص ۳۳۷

^{۱۰} همان، ج ۲، ص ۱۵۹

^{۱۱} راغب اصفهانی، المفردات، واژه «ودّ»، ص ۲۳۴.

^{۱۲} کلینی، الکافی، ج ۵، ص ۳۲۳

این آیه، جایگاه نرمی و مدارا را در حفظ انسجام خانواده تبیین می‌کند و پرخاشگری را مخالف صمیمیت معرفی می‌کند. در آموزه‌های اهل بیت نیز سفارش‌های فراوانی در زمینه کنترل خشم و خودداری از رفتارهای پرخاشگرانه آمده است. امام حسین (ع) فرموده است: «الْعَفْوُ مِنَ الشَّجَاعَةِ وَالصَّبْرُ مِنَ الْإِيمَانِ»؛ گذشت از خطاها نشانه شجاعت و صبر از ایمان است.^{۴۱} این کلام نشان می‌دهد که راهکار اساسی برای رفع پرخاشگری، ترکیبی از صبر، کنترل نفس و بخشش است.

در نهایت، برای برطرف کردن این موانع، قرآن و اهل بیت بر نقش گفت‌وگو، توبه، و جبران خطا تأکید دارند. قرآن می‌فرماید: «وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ»^{۴۲}؛ با هم برای نیکی و پرهیزکاری همکاری کنید و در گناه و تجاوز همکاری نکنید. همچنین امام علی علیه‌السلام توصیه می‌کند که با اخلاص و توجه به یکدیگر، گره‌های روابط خانوادگی باز شود.^{۴۳}

2-4. توصیه‌های اخلاقی برای رفع موانع (مانند گذشت، خوش رفتاری، ترک جدال)

در قرآن و روایات اهل بیت (ع)، رفع موانع صمیمیت خانوادگی بیش از هر چیز با رعایت اخلاق و فضائل اخلاقی ممکن می‌شود. از مهم‌ترین این توصیه‌ها، گذشت و عفو از خطاهای یکدیگر است که پایه و اساس آرامش و صمیمیت در خانواده به شمار می‌رود. قرآن کریم می‌فرماید: «وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ»^{۴۴}. این آیه، نشان می‌دهد که گذشت، عملی پسندیده و موجب جلب محبت الهی است و زمینه‌ساز حفظ روابط سالم در خانواده است.

علاوه بر گذشت، خوش رفتاری و مهربانی در برخورد با اعضای خانواده از دیگر توصیه‌های کلیدی قرآن و اهل بیت است. پیامبر اکرم (ص) فرمود: «خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِأَهْلِهِ»؛ بهترین شما کسی است که با خانواده‌اش نیکوتر است.^{۴۵} این حدیث به وضوح بر اهمیت رفتار نیکو و لطیف در محیط خانه تأکید دارد، چرا که رفتار هر فرد در خانه، نشان‌دهنده میزان ایمان و تقوای اوست. از دیگر توصیه‌های مهم، ترک جدال و پرهیز از مشاجره‌های بی‌حاصل است. قرآن می‌فرماید: «وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ»^{۴۶} و همچنین در آیات دیگر سفارش شده که در گفتگوها ادب و نرمی رعایت شود. اهل بیت نیز مجادله بیهوده و خشونت کلامی را مایه تخریب روابط می‌دانند و بر گفت‌وگو با نرمی تأکید دارند.^{۴۷} گذشت و خوش رفتاری، وقتی با توکل به

^{۴۱} مجلسی، بحار الأنوار، ج ۷۱، ص ۳۷۴

^{۴۲} مائده: ۲

^{۴۳} دشتی، نهج البلاغه، حکمت ۲۴۲

^{۴۴} آل عمران: ۱۳۴

^{۴۵} ترمذی، سنن الترمذی، ح ۲۳۵۱

^{۴۶} عنکبوت: ۴۶

^{۴۷} دشتی، نهج البلاغه، حکمت ۳۷۳

خدا و توسل به اهل بیت همراه شود، تأثیر بیشتری در ترمیم روابط دارد. امام علی (ع) می‌فرماید: «فَصَلِّ الْخَصَامَ بِالْعَفْوِ وَالصَّفْحِ»؛ پایان دادن به اختلافات با عفو و بخشش است.^{۴۸} این سخن گویای آن است که بهترین راهکار رفع کدورت‌ها، کنار گذاشتن کینه‌ها و بازگشت به محبت است. در نهایت، توصیه‌های اخلاقی مذکور، هنگامی ثمربخش است که هر عضو خانواده، خود را مسئول حفظ صمیمیت بداند و تلاش کند با ترک تکبر، خودخواهی و خودبرتربینی، فضای خانه را به مکانی امن و پر مهر بدل سازد. این امر، نه فقط با آموزش‌های دینی بلکه با تمرین روزمره و الگوگیری از سیره اهل بیت عملی خواهد شد.

3-4. نمونه‌های سیره اهل بیت در عبور از تنش‌های خانوادگی با صبر و اخلاق

اهل بیت علیهم السلام به عنوان الگوهای کامل اخلاق و رفتار در خانواده، بارها با تنش‌ها و اختلافات خانوادگی مواجه شدند، اما با بهره‌گیری از صبر، مدارا و حسن خلق، این بحران‌ها را به فرصت‌های رشد و تحکیم روابط تبدیل کردند. این سیره، آموزه‌ای بسیار مهم برای خانواده‌های امروز است که در برابر مشکلات، به جای تندخویی و قهر، راه حل‌های اخلاقی را برمی‌گزینند.

یکی از مشهورترین نمونه‌ها، رفتار حضرت علی علیه السلام در برابر اختلافات با همسر بزرگوارش حضرت فاطمه زهرا سلام الله علیهاست. با وجود سختی‌ها و مشکلات متعدد، حضرت علی با صبر و تواضع، همواره تلاش می‌کرد فضا را به سمت تفاهم و مهر سوق دهد. آن حضرت در نهج البلاغه می‌فرماید: «الصَّبْرُ مِفْتَاحُ الْفَرَجِ وَ نَفَاذُ الْحِكْمَةِ»؛ صبر، کلید گشایش و دستیابی به حکمت است.^{۴۹} این جمله بیانگر آن است که صبر، نه یک ضعف، بلکه قدرتی است که تنش‌ها را می‌زداید و در کنار اخلاق نیک، خانواده را به وحدت می‌رساند. امام حسن علیه السلام نیز نمونه‌ای دیگر است. در دوران حکومت کوتاه خود، در برابر مشکلات و ناملایمات خانوادگی و سیاسی، همواره بر اساس اخلاق، مدارا و گذشت عمل کرد و از نزاع و کشمکش پرهیز نمود. این رفتار امام، نشان‌دهنده اهمیت حفظ آرامش و پرهیز از تنش در هر شرایطی است. روایتی از امام صادق علیه السلام نقل شده که فرموده‌اند: «مَنْ صَبَرَ عَلَى ذَلِكَ فَقَدْ نَالَ مِنْ خَيْرِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ»؛ کسی که در برابر مشکلات صبر کند، از خیر دنیا و آخرت بهره‌مند شده است.^{۵۰} یکی دیگر از نمونه‌های بارز، سیره پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در مواجهه با سختی‌ها و اختلافات خانوادگی بود. حضرت، با وجود فشارهای سیاسی و اجتماعی، هرگز کلام تند و پرخاشگرانه به زبان نمی‌آورد و با مهربانی و سعه صدر با همسران و فرزندان خود رفتار می‌کرد. پیامبر در حدیثی فرمود: «إِنَّ أَحَبَّكُمْ إِلَيَّ وَأَقْرَبَكُمْ مِنِّي مَجْلِسًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَحْسَنُكُمْ خُلُقًا»؛ محبوب‌ترین شما نزد من، کسی است که اخلاقش نیکوتر باشد.^{۵۱} امام حسین علیه السلام نیز در مواجهه با فشارها و کینه‌توزی‌ها، ضمن

^{۴۸} دشتی، نهج البلاغه، حکمت ۳۹۷

^{۴۹} دشتی، نهج البلاغه، حکمت ۳۵۲

^{۵۰} کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۲۵۰

^{۵۱} بخاری، حدیث ۶۱۵۶

حفظ کرامت و وقار، صبر را سرلوحه رفتار خود قرار داد و با اخلاق حسنه به خانواده و اطرافیان خود آرامش می‌بخشید. ایشان در وصیت‌نامه خود تأکید کرد که: «الصبر زین المؤمن»؛ صبر زینت مؤمن است.^{۵۲} این سخن، اهمیت صبر را به عنوان وسیله‌ای برای عبور از تنش‌های خانوادگی برجسته می‌سازد. در مجموع، سیره اهل بیت علیهم‌السلام، نمونه‌ای بی‌نظیر از گذشت، صبر و اخلاق در مواجهه با اختلافات خانوادگی است. این رفتارها، نه تنها به حل و فصل مسائل کمک کرده، بلکه باعث تقویت پیوندهای خانوادگی و ایجاد محیطی امن و پرمحبت شده است. الگویی از این سیره، راهی مؤثر برای مقابله با چالش‌های خانوادگی در دنیای امروز محسوب می‌شود.

نتیجه‌گیری

صمیمیت در خانواده، از منظر قرآن و عترت، یکی از بنیادی‌ترین عوامل پایداری و سلامت روابط خانوادگی به شمار می‌آید که بر پایه مؤلفه‌های اخلاقی، عاطفی و رفتاری شکل می‌گیرد. محبت و مودت، مهربانی و رأفت، گفت‌وگو و حسن خلق، شوخ‌طبعی و صبر، همگی به عنوان ستون‌های اصلی صمیمیت مطرح شده‌اند که ایجاد فضای آرام، امن و پرمحبت را ممکن می‌سازند. این آموزه‌ها نه تنها در آیات نورانی قرآن کریم بلکه در سیره و روایات اهل بیت علیهم‌السلام نیز با روشنی بیان شده و چراغ راه خانواده‌ها در مقابله با چالش‌ها و تنش‌های گوناگون است. از سوی دیگر، موانعی همچون سوءظن، خودخواهی و پرخاشگری که به عنوان عوامل تضعیف‌کننده صمیمیت شناخته می‌شوند، با توصیه‌های اخلاقی نظیر گذشت، خوش‌رفتاری و ترک جدال، قابل رفع و درمان هستند. استفاده از این راهکارها، به ویژه با تکیه بر آموزه‌های دینی، می‌تواند خانواده‌ها را به سوی انس و الفت بیشتر هدایت کند. بدین‌سان، پژوهش حاضر با تبیین دقیق و مستند مؤلفه‌ها، موانع و راهکارهای صمیمیت از منظر قرآن و عترت، ضرورت توجه ویژه به این موضوع را در جامعه امروز نشان می‌دهد. بهره‌گیری از این آموزه‌ها، علاوه بر تقویت روابط خانوادگی، می‌تواند زمینه‌ساز توسعه سلامت روانی و اجتماعی در سطح کلان گردد. بنابراین، توصیه می‌شود که برنامه‌های تربیتی، فرهنگی و پژوهشی بیشتری با محوریت آموزه‌های قرآنی و عترتی در راستای ارتقاء صمیمیت خانوادگی طراحی و اجرا شود تا خانواده‌ها از ثمرات آن بهره‌مند گردند.

^{۵۲} مجلسی، بحار الأنوار، ج ۴۴، ص ۲۷۸

منابع

*قرآن کریم

*نهج البلاغه

1. امیری، محمد، «جایگاه صبر و گذشت در صمیمیت خانوادگی»، مجله اخلاق و تربیت اسلامی، ۱۳۹۹ش.
2. بخاری، امام محمد بن اسماعیل، الجامع الصحیح، تحقیق: محمد زاهد کوثری، دار المعرفه، بیروت، چاپ اول، ۱۴۰۴ق.
3. جوادی آملی، محمدتقی، خانواده و آسیب‌های اجتماعی، مؤسسه امام خمینی (ره)، تهران، چاپ اول، ۱۳۸۶ش.
4. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، تحقیق: مصطفی غنی، دار العلم للملایین، بیروت، چاپ اول، ۱۴۲۰ق.
5. رهنما، حسین، «تحلیل ارتباط مودّت و صمیمیت در خانواده‌های ایرانی»، مجله روانشناسی بالینی، ۱۳۹۴ش.
6. زارع، علیرضا، «صمیمیت خانوادگی و سلامت روان»، پژوهش‌های روانشناسی خانواده، شماره ۱۲، ۱۳۹۵ش.
7. شریعتی، علی، انسان، خانواده، جامعه، انتشارات سپیده باوران، تهران، چاپ پنجم، ۱۳۹۸ش.
8. طباطبائی، محمدحسین، تفسیر المیزان، بنیاد مطالعات اسلامی، تهران، چاپ اول، ۱۴۱۳ق.
9. علوی، مهدی، روانشناسی خانواده و روابط بین فردی، نشر سمت، تهران، چاپ دوم، ۱۳۹۵ش.
10. کاظمی، زهرا، «بررسی نقش مودّت و رحمت در خانواده اسلامی»، فصلنامه مطالعات دینی و اجتماعی، ۱۳۹۷ش.
11. کریم‌زاده، احمد، «تأثیر اخلاق مدارا بر کاهش تعارضات خانوادگی»، فصلنامه مطالعات خانواده، ۱۳۹۸ش.
12. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تحقیق: محمدباقر مجلسی، دار الکتب الاسلامیه، بیروت، چاپ اول، ۱۴۰۴ق.
13. مجلسی، محمدباقر، بحار الأنوار، تحقیق: محمدباقر مجلسی، دار إحياء التراث العربی، بیروت، چاپ اول، ۱۴۰۴ق.
14. محمدی، سیده فاطمه، «بررسی سیره پیامبر و اهل بیت در تقویت صمیمیت خانوادگی»، پژوهش‌های اسلامی، ۱۴۰۰ش.

15. مطهری، مرتضی، آسیب‌شناسی خانواده، تهران: مؤسسه انتشارات صدرا، چاپ اول، ۱۳۷۳ش.
16. مطهری، مرتضی، پژوهشی در خانواده اسلامی، تهران: مؤسسه انتشارات صدرا، چاپ اول، ۱۳۷۵ش.
17. معروفی، محمود، «نقش گفت‌وگو در تحکیم روابط خانوادگی از منظر قرآن»، مجله علوم تربیتی، ۱۳۹۶ش.
18. هاشمی، علی‌اکبر، اخلاق خانواده در اسلام، انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، قم، چاپ سوم، ۱۳۹۰ش.